

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
факультет дошкільної початкової освіти та мистецтв
імені Валентини Волошиної**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФОРТЕПІАННІЙ
МУЗИЦІ**

Студентки 2 курсу групи 2 МММ
Галузі знань 02 культура і мистецтво
спеціальності 025 Музичне мистецтво
Освітня програма Музичне мистецтво
Ступеня вищої освіти магістр
Варжельської Любові Миколаївни
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Мозгальова Наталія Георгіївна

Вінниця – 2020

Варжельська Л. М. Трансформаційні процеси в українській фортепіанній музиці: магістерська робота / **Любов Миколаївна Варжельська;**
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця,
2020. – 55 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ I Культурологічний контекст еволюції української фортепіанної музики.....	8
1.1. Становлення фортепіанної музики в Україні.....	8
1.2. Особливості розвитку української фортепіанної музики в ХХ столітті...17	
1.3. Національні традиції в творчості українських композиторів.....	26
Розділ II Жанрова різноманітність української фортепіанної музики.....	32
2.1. Фортепіанна мініатюра в українській музичній культурі.....	32
2.2. Сонатна форма у творчості українських композиторів.....	41
2.3. Українська дитяча фортепіанна музика.....	51
Висновки.....	59
Список використаних джерел.....	63

ВСТУП

Сьогодні в контексті активізації інтеграційних процесів у Європі актуалізуються дослідження феномена української фортепіанної музики як складової європейського культурного простору. Українська фортепіанна музика є невід'ємною складовою культури України і представляє собою величезний пласт музичного мистецтва, унікальність, самобутність та безмежність якого привертають увагу широкого кола дослідників як з боку критиків, музикознавців, так і пересічного слухача.

Важливу роль у дослідженні української фортепіанної музики, відіграє відродження забутих сторінок української виконавської культури, пошук нотних матеріалів, які б поповнили скарбницю історії українського фортепіанного мистецтва. Не зважаючи на багату історію фортепіанного виконавства та зростаючу цікавість дослідників до цієї проблематики (Ж. Дедусенко, М. Забара, О. Зінкевич, Т. Рощина, М. Степаненко та ін.), особливості трансформаційних процесів в українській фортепіанній музиці досі залишаються маловивченими. Реалії фортепіанної культури XIX-XXI століть дають безліч приводів для міркування про долю фортепіанних творів, які дістали вдячний відгук слухачів і здобули високу оцінку критиків, а через певний час, з різних причин, були забуті. Така ситуація спонукає до активізації наукової уваги саме на українській фортепіанній музиці.

Крім того, науково-технічний прогрес, індустріалізація та урбанізація суспільства, виникнення електронних технічних засобів збереження і передача музичної інформації привели до суттєвого оновлення композиторської мови, її жанрово-стильових аспектів. Розвиток фортепіанної творчості вітчизняних композиторів відзначається трансформаційними процесами, освоєнням новітніх досягнень світового музичного мистецтва, перейняттям інновацій у національну музику, що дає змогу збагатити існуючі в ній жанри і стилі.

Творчий процес сучасних українських композиторів сповнений експериментами та інноваційними пошуками щодо фортепіанного стилю та жанру, способів формоутворення, засобів музичної виразності.

Різноманітні аспекти взаємодії жанру та стилю в українській музиці досліджувались такими науковцями як: Н. Василенко-Несіна, В. Іонов, О. Козаренко, С. Коробецька, І. Коханик та ін.; інноваційні процеси української музики висвітлені у роботах О. Берегової, Т. Пістунової, І. Савчука, А. Сташевського та ін.. Дослідженню композиторської поетики окремих вітчизняних композиторів присвячені дослідження В. Антонюк, М. Гордійчука, О. Гуркової Л. Пархоменко, О. Письменної, Б. Сюти та ін..

Але, не дивлячись на те, що багато аспектів щодо жанрово-стильових особливостей української фортепіанної музики досить ґрунтовно розглянуто, постійно зростаюча ускладненість композиторської мови вимагає пошуку жанрових трансформацій, що продиктовані поглибленням та ускладненням смислової змістовності фортепіанних творів, що потребує дослідження трансформаційних пошуків та перетворень в українській фортепіанній музиці, що й обумовило вибір теми дослідження: «Трансформаційні процеси в українській фортепіанній музиці».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Магістерську роботу виконано на кафедрі музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського відповідно до теми «Теоретико-методологічні засади підготовки вчителя музичного мистецтва». Тему дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 103С від 10 жовтня 2019 року)

Мета дослідження полягає у визначенні жанрово-стильових трансформацій фортепіанної музики на прикладі творчості сучасних українських композиторів.

Об'єктом дослідження виступає музика українських композиторів кінця XIX – початку XXI століття.

Предмет дослідження – трансформаційні процеси в творчості вітчизняних композиторів кінця XIX – початку XXI століття.

Відповідно до поставленої мети у роботі вирішуються наступні **завдання**:

- дослідити культурологічний контекст еволюції української фортепіанної музики;
- дослідити національні традиції в творчості українських композиторів;
- визначити специфіку розвитку української фортепіанної музики в XX столітті;
- дослідити жанрову різноманітність української фортепіанної музики.

Методи дослідження. У магістерській роботі використаний культурологічний та комплексний підхід, що реалізується у поєднанні методів:

- музикознавчого аналізу;
- компаративного аналізу;
- жанрово-стильового аналізу;
- культурологічного аналізу;
- виконавського аналізу.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у комплексному дослідженні трансформаційних процесів в українській фортепіанній музиці. Також:

- досліджено культурологічний контекст еволюції української фортепіанної музики;
- визначено вплив національних традицій на творчість українських композиторів;
- виявлено специфіку розвитку української фортепіанної музики в XX столітті;

- досліджено жанрову різноманітність української фортепіанної музики на прикладі фортепіанної мініатюри, сонатної форми, дитячої фортепіанної музики;
- подальшого розвитку дістали питання історичної трансформації жанрів фортепіанної музики в творчості українських композиторів.

Практичне значення. Матеріали магістерської роботи можуть використовуватись в навчальних курсах з історії фортепіанного виконавства, методики гри на фортепіано, історії вітчизняної музичної культури у вищих і середніх музичних навчальних закладах. Вони також можуть бути корисні виконавцям різних спеціальностей, а також дослідникам українського фортепіанного мистецтва.

Методологічна база дослідження. В ході дослідження було використано загальнонаукові принципи: принцип історизму, принцип взаємозв'язку соціально-історичного, культурно-естетичного, музично-теоретичного та музично-виконавського, принцип системності аналізу складних явищ дійсності. Важливою складовою стали сучасні погляди і положення в галузі теорії фортепіанного мистецтва.

В цьому річизі були вивчені роботи з історичного і теоретичного музикознавства Б. Асаф'єва, В. Медушевського, О. Соколова, В. Холопової, Б. Яворського та ін.. Важливу роль зіграло ознайомлення з фундаментальними працями, присвяченими історії України (М. Грушевський, М. Костомаров, І. Огієнко, П. Толочко та ін.). Суттєве значення для вирішення поставлених в роботі завдань відіграли праці в галузі Книги і статті, присвячені життєтворчості українських композиторів і концертних виконавців (А. Будяковський, Г. Курковський, Т. Рощина, О. Снегірьов, М. Степаненко та ін.). У роботі використані методичні погляди і практичний досвід, представлений в працях відомих виконавців-піаністів (О. Гольденвейзер, Т. Кравченко, Г. Нейгауз, Я.Мільштейн, С.Фейнберг та ін.), цінними джерелами стали роботи Е.Дементьєвої, А.Заглядко, К.Зенкіна, Н.Кашкадамової, І.Федорової, та інших.

Апробація роботи. Магістерська робота обговорювалась на кафедрі музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського і була рекомендована до захисту.

Основні положення дослідження апробувалися на Регіональній студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми музичної освіти та виховання» (Вінниця, 2019), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мистецька освіта: теорія, методологія, технології» (Кривий Ріг, 2019), II Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Мистецька освіта очима молодого науковця» (Ніжин, 2019), Студентській науково-практичній online-конференції «Соціокультурне життя України: проблеми та перспективи розвитку» (Чернігів, 2020), IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя» (Вінниця, 2020).

Публікації. За темою магістерської роботи опубліковано 2 статті у матеріалах конференцій ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. **Структура роботи.** Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (79 найменувань).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Архимович Л., Гордійчук М.,** (1992) Лисенко: Життя і творчість. М. Гордійчук. Київ: Муз. Україна. 256 с.
2. **Беренбейн І.С.** (2017) Виконавський піанізм Миколи Лисенка як фактор становлення національного романтичного стилю. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. № 4 (37). с.55-63. Київ.
3. **Борис Лятошинский.** (1986) Письма. Материалы. Киев: Муз. Україна. 243 с.
4. **Белза І.** (1947) Лятошинський Б. Київ: Мистецтво. 61 с.
4. **Бялик М.** (1963) Л. Ревуцький. Риси творчості. Київ.
5. **Булкін Ю.** Нестор Нижанківський: життя і творчість. Львів; Нью-Йорк :Видавництво М.П. Коць 60 с.
6. **Варунц В.** (1998) Музыкальный неоклассицизм: Исторические очерки. М.: Музыка. 80 с.
7. **Вахранёв Ю.Г.** (1971) Фортепианные пьесы и циклы фортепианных пьес в творчестве украинских советских композиторов. (*Дисс.канд. искусствоведения*). Киев. 286 с.
8. **Гуревич П.** (1998) Ментальность, менталит., Культурология. XX век. Энциклопедия, т. 2. с.27. Санкт-Петербург.
9. **Данілішина М.Ф.** (2016) Українська дитяча фортепіанна музика та її дидактично-виховні можливості. *Актуальні питання мистецької педагогіки*, Випуск 5. с.21-25. Київ.
10. **Дерев'янченко О.** (2005) Неофольклоризм у музичному мистецтві: статика та динаміка розвитку в першій половині XX століття. (Дис. канд. мист.) Київ. 200 с.
11. **Довженко В.** (1967) Фольклорні мотиви у творчості В. С. Косенка. № 1. Тернопіль: НТЕ. 167с.
12. **Дремлюга М.** (1958) Українська фортепіанна музика (дожовтневий період). Київ.

13. **Зав'ялова О.** (2003) Деякі аспекти розвитку віолончельної сонати в Україні. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. Вип. 25. с. 58–61. К.:НМАУ ім. П. І. Чайковського.
14. **Загайкевич М.** (1983) Левко Колодуб. Творчі портрети українських композиторів. К.: Музична Україна, 57 с.
15. **Зінькевич О.** (1992) *Український авангард. № 4, с. 4, 5*. К: Музика.
16. **Зимогляд Н.Ю.** (2020) Принцип програмності в циклах фортепіанних мініатюр українських композиторів другої половини ХХ ст. *Культура України*. Випуск 68. с.148-157. Київ.
17. **Зенкин К.** (1995) *Фортепианная миниатюра Шопена*. М.: МГК имени П. И. Чайковского. 151 с.
18. **Зенкин К.** (1997). Ф.Мендельсон. Фортепианная миниатюра и пути музыкального романтизма. с. 60–70. Москва.
19. **Зенкин К.** (1997) Мендельсон и развитие романтической фортепианной миниатюры. *Ф. Мендельсон-Бартольди и традиции музыкального профессионализма*. с. 9–15. Харьков
20. **Ілляшенко Т.** Традиції Ф.Мендельсона в становленні жанру мініатюри в сучасній українській музиці. *Ф. Мендельсон-Бартольді: культурні ініціативи та художні пріоритети* с.135-149. Київ.
21. **Йовенко З.** (1968) Фортепіанна творчість українських радянських композиторів (20-ті роки). *Українське музикознавство*. Вип. 3. с. 199-210. К.: Музична Україна.
22. **Кияновська Л.** (2007) Галицька музична культура ХІХ-ХХ століття. Чернівці: Книги - ХХІ, 420 с.
23. **Клин В.** (1985) Р. Глієр - учитель Л. Ревуцкого и Б. Лятошинского. *О музыке*. с. 23-27. Киев: Муз. Україна.
24. **Клин В.А.** (1980) *Українська радянська фортепіанна музика*. Київ: Наук. думка. 315 с.
25. **Кравченко А.И.** (2003) *Культурология*. 4-е изд. М.: Академический Проект, Трикста, 496 с.

26. Косенко В.С.: погляд з 90-х рр. (1997). Київ. 89с.
27. Курковський Г.В. (1973) Микола Віталійович Лисенко – піаніст-виконавець. Київ: Муз.Україна. 151 с.
28. Кушнірук О. (2013) *Композитор О. Яковчук. Ювілейне видання*. К.: СПРИНТ-СЕРВІС. 34 с.
29. Жалейко Д. (2014) Разомкнутость тонально-гармонических структур как фактор смыслообразования в фортепианном творчестве В.Сильвестрова. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* Вип. 39: «На честь Тараса Кравцова (до90-ліття)». с.224-233. Харків: ТОВ. «С.А.М.».
30. Калашник М. (1994) Сильвестров. «Триада» и «Музыка в старинном стиле» Сюита и партита в фортепианном творчестве украинских композиторов XX века. К.: Музична Україна. с. 71-78.
31. Кашкадамова Н. (1998) *Мистецтво виконання музики на клавішно-струнних інструментах*. Тернопіль : СМП «Астон». 300 с.
32. Кашкадамова Н. (2013) *Фортепіанне мистецтво останньої третини XX сторіччя*. Львів.
33. Козаренко О. В. (2001) *Українська національна музична мова: генеза та сучасні тенденції розвитку*. Київ. 36 с.
34. Козаренко О. В. (2003) Сакральна творчість українських композиторів XX століття в контексті національних музично-семіотичних процесів. *Українське музикознавство*. Львів. 231с.
35. Козаренко О. В. (2003) Вплив поезії Тараса Шевченка на формування творчого методу Миколи Лисенка. Львів:Наукове товариство імені Шевченка у Львові. 78с.
36. Клиш В.Л. (1980) *Українська радянська фортепіанна музика (1917-1977)*, Київ. 313с.
37. Клиш В. Л. (1972) *М. Ревуцький — композитор-піаніст*. Київ. 167с.
38. Корній Л.П. (2001) *Історія української музики: у 3 ч. Ч. 3*. Київ; Нью-Йорк. 480 с.

38. **Кравченко А. И.** (2003) *Культурология*. М.: Академический Проект, Трикста. 496 с.
39. **В. Кузик.** (2009) *Лев Миколайович Ревуцький*. Київ.
40. **Кушнірук О.** (1996) Риси імпресіонізму в українській музиці (джерела, прояви, тенденції розвитку). (*Автореф. дис. канд. мистецтв.*) Київ: НМАУ ім. П. Чайковського. 19 с.
41. **Лавринович М.Р.** (2001) Сучасний український постмодернізм – напрям? стиль? метод?, *Слово і час*. № 1 (481), с. 39-46. Київ.
42. **Людкевич С.П.** (1999) Микола Віталійович Лисенко як творець української національної музики. *Людкевич С. П. Дослідження, статті, рецензії виступи* : у 2 т. Т. 1. С.292-300. Львів: Вид. М. Коць.
43. **Людкевич С.** (2000) Організація музичного виховання : [у 2 томах]. *Дослідження, статті, рецензії, виступи*. Т. 2. с. 293–298. Львів: Дивосвіт.
44. **Маркова О.** (1999) До питань теорії виконавської інтерпретації. Музичне виконавство. Наук. вісник НМАУ. Вип. 1. с.126-134. Київ.
45. **Медушевский В.** (1993) *Интонационная форма музыки: исследование*. М.: Композитор. 262 с.
46. **Милич Б.** (1961) *Фортепіанна література українських радянських композиторів для дітей та юнацтва*. К. : Держ. вид. обр. мист. і муз. літ. УРСР. 104 с.
47. **Мизитова А.А., Иванова И. Л.** (2006) *Фрагменты творчества Валентина Библика: Монографические очерки*. Харьков. 126 с.
48. **Мовчан Р.** (1999) Зарубіжні моделі й національна специфіка. *Слово і час*. № 3, с. 65-70. Київ.
49. Музичний світ Бориса Лятошинського. *Зб. матеріалів Міжнародної теоретичної конференції*. (1995). Київ.
50. **Муха А.** (2004) Композитори України та української діаспори. Київ.
51. **Назайкинский Е.** (2009) Поэтика музыкальной миниатюры. *История в музыке: избранные исследования*. М.: Московская консерватория. 392 с.

- 52. Ніколаї Г.** (2010) *Українська фортепіанна музика як феномен культури ХХ століття* Ars inter Culturas. 1. с.121-131.Київ.
- 53. Нижанківський Н.** (1935) *Фортепіанові твори для молоді*. Львів: СУПром. 121с.
- 52. Невінчана Т. Л.** (1989) *Л.Колодуб: буклет ВААП*. Київ.
- 53. Олійник О.** (1979) *Українська фортепіанна музика для дітей*. К.:Наук. думка. 107 с.
- 54. Ревенко Н.В.** (2001) Програмні цикли в українській фортепіанній музиці: нові образно-семантичні аспекти. *Вісник КНУКіМ*. Вип. 5. Серія “Мистецтвознавство”. с. 74-82. Київ.
- 55. Ревенко Н.В.** (2001) *Неокласична тенденція в українській фортепіанній музиці як одна з художніх моделей національної культури*. Питання культури Півдня України. Вип. 2. с.171-176.Миколаїв, 2001.
- 56. Ревенко Н.В.** (2003) Український музичний авангард: тенденції розвитку (на прикладі фортепіанних творів). *Вісник КНУКіМ*. Вип.7. Серія “Мистецтвознавство”. с.101-105. Київ.
- 57. Рябуха Н.** (2012) Звукообраз фортепіано у творчості В. Сильвестрова. *Вісник ХДАДМ*. № 3.с. 129-133.Харків.
- 58. Рябуха Н. О.** (2017) Трансформація звукового образу світу в фортепіанній культурі: онто-сонологічний підхід. (*Дис.. докт.мистецтвознавства*. Харків.
- 59. Рябуха Н.О.** (2004) Мініатюра як феномен музичної культури (на матеріалі фортепіанних творів українських композиторів кінця ХІХ–ХХ століть: (*Автореф. канд. мистецтвознавства*). Харків. 20 с.
- 60. Рудь П.** (1995) Параллель «Бетховен – Мендельсон» (к проблеме исторического становления лирического сознания музыки). *Ф. Мендельсон-Бартольди и традиции музыкального профессионализма*. с. 82–83.Харьков.
- 61. Самохвалов В.** (1981) *Борис Лятошинський*. Київ.
- 62. Самойленко О.І.** (2003) Діалог як музично-культурологічний феномен: методологічні аспекти сучасного музикознавства. (*Дис. д-ра мистецтвознав.*) Київ. 211с.

- 63. Свиридовська Л.** (2007) Фортепіанна мініатюра в українській музичній культурі (кінець XIX – перша третина XX ст.). (*Автореф канд мист*). Київ. 20с.
- 64. Сильвестров В.** (2010) *Дождаться музыки*. Лекции-беседы. К.: Дух і літера. 368 с.
- 65. Скорик М.** (2008) Твори для фортепіано: навчально-методичний посібник. Львів: Сполом. 220 с.
- 66. Соколов О.** (1994) *Морфологическая система музыки и ее художественные жанры*. Нижний Новгород. 220 с.
- 67. Сумарокова В.** (2006) Українська віолончельна соната: полюси стильового тяжіння. *Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського*. Вип. 58. с. 164–175. Київ.
- 68. Тимошук О.** (2011) *Фортепіанні цикли для дітей у творчості українських композиторів: образно-художній аспект*. (*Автореф. дис. канд. мистец.*) Одеса. 18 с.
- 69. Тышко С, Мамаев С.** (2000) Странствия Глинки: комментарий к „Запискам”, ч. I, с.8. Київ.
- 70. Фрайт О.** (2010) *Фортепіанні альбоми та цикли українських композиторів для дітей: історія і сучасність* Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка. 94 с.
- 71. Фрайт О.М.** (2003) М. Лисенко на порозі нової доби та його рецепції у наступних поколіннях українських композиторів. *Українське музикознавство*. Вип. 32. с. 236-240. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського.
- 72. Черкашина, Л.** (2001) Українська „культура серця” в образах і символах національного фольклору. *Народна творчість та етнографія*. № 3, с. 48-53. Київ.
- 73. Чернявська М.** (1996) Аксіологічний аспект теорії інтерпретації та проблеми музичної педагогіки. (*Автореф. дис. канд. пед. наук*). Київ: КДІК. 20 с.

- 74. Чібалашвілі А. О.** (2015) Концептуальний синтез у сучасній українській художній культурі (на матеріалі камерної музики) (Аавтореф. дис. канд. мистецт.). Київ. 16 с.
- 75. Швець Н.** (1991) Про фортепіанний стиль В.Сильвестрова. Деякі спостереження. Українське музикознавство. Вип. 26. с.132-145. К., 1991.
- 76. Холопова В.** (2001) Формы музыкальных произведений. СПб.. 496 с.
- 77. Юзюк З. І.** *Естетико-психологічні засади фортепіанної творчості для дітей українських піаністів-педагогів ХХ століття. (Автореф. канд. мистецт.)* Львів. 16 с.
- 78. Юцевич Ю.Е.** (2003) Музыка. Словник-довідник. Тернопіль: Навч. книга Богдан. 352 с
- 79. Ярмо М.** (1998) Естетика романтизму та романтичні традиції в українській музичній культурі ХХ століття: проблеми інтерпретації. *Романтизм у культурній генезі.* с.127. Дрогобич.